

Ks. Grzegorz Bachanek*
WT UKSW, Warszawa

KOMUNIA DUCHOWA. NIEKTÓRE PROBLEMY TEOLOGICZNE

Praktyka komunii duchowej wydaje się dzisiaj nieco zapomniana. Nawet kapłani wykazują w tej dziedzinie zaskakującą niewiedzę. Nauczanie Jana Pawła II czy Benedykta XVI na ten temat spotkało się z niewielkim odzewem. Stąd wydaje się potrzebne przynajmniej zarysowanie najbardziej istotnych elementów tego tematu.

Niniejszy artykuł ukazuje ludzkie problemy i trudności, w świetle których możemy dostrzec aktualność praktyki komunii duchowej. Następnie prezentuje, istniejące już od czasów patrystycznych, doświadczenie Kościoła związane z komunią duchową, a potwierdzone w ciągu wieków przez sobory, papieży i świętych. Wreszcie stawia istotne pytania dotyczące badanej rzeczywistości. Przede wszystkim, czym ona jest i jakie są jej wartości, starając się znaleźć na te pytania odpowiedź. Nie przemilcza także pewnych trudnych i dyskusyjnych kwestii związanych z tą praktyką w naszych czasach.

PROBLEM OSÓB, KTÓRE NIE MOGĄ PRZYSTĘPOWAĆ DO KOMUNII ŚWIĘTEJ

Istnieje pewna grupa osób, które z różnych przyczyn nie mogą przystępować do komunii świętej. Niektórzy katolicy, ograniczeni chorobą, niepełnosprawnością czy podeszłym wiekiem, nie są w stanie opuścić swego mieszkania, a kapłan, którego zapraszają z sakramentami, może ich odwiedzać nie częściej niż raz w miesiącu. Podobnych trudności doświadczają nierzadko więźniowie, a także powołani do służby wojskowej¹. W wielu krajach brakuje kapłanów, szczególnie na terenach wiejskich, słabiej zaludnionych, dlatego w kościołach Msza św. nie jest sprawowana w każdą niedzielę. Zmniejsza się wówczas, niestety, realna dostępność do

* Ks. Grzegorz Bachanek – kapłan archidiecezji warszawskiej, dr hab. teologii dogmatycznej, adiunkt Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, autor książek *Josepha Ratzingera nauka o Kościele* (Warszawa 2005) oraz *Teologiczna*

sakramentu pokuty. Na terenach misyjnych pokonanie odległości do najbliższego kościoła może zajmować kilka dni. W krajach, gdzie chrześcijanie są prześladowani, uczestnictwo we Mszy św. może wiązać się z bezpośrednim zagrożeniem życia własnego i bliskiej rodziny, a nawet być zupełnie niemożliwe, jak np. w Arabii Saudyjskiej. Są chrześcijanie, m.in. w Sudanie, którzy zostali sprzedani w niewolę. Liczbę niewolników we współczesnym świecie szacuje się na kilkadziesiąt milionów. Eucharystii nie mogą przyjmować katechumeni czy dzieci przed pierwszą komunią świętą. Istnieje problem rosnącej liczby osób rozwiedzionych żyjących w powtórnych związkach. Niektóre z nich są przekonane o nieważności swojego pierwszego małżeństwa, ale czekają na orzeczenie Kościoła. Zdarzają się osoby, które żyją w związkach homoseksualnych. Prawo kościelne wyklucza osoby ekskomunikowane, członków stowarzyszeń masonskich, osoby niebędące w jedności z Kościołem. Niestety, niektórzy z ochrzczonych w sposób stały zajmują się np. działalnością mafijną, handlem narkotykami czy prostytutką. Są oczywiście także inne zewnętrzne czy wewnętrzne uwarunkowania, wobec których, jak się wydaje, sakramentalna komunie nie jest możliwa. Przynajmniej część z tych uwarunkowań istnieje w Kościele od setek lat. Stąd nie dziwi uwaga św. Tomasza z Akwinu, który, rozumiejąc w niektórych sytuacjach niemożność przyjęcia sakramentalnej komunii, wskazuje na konieczność do zbawienia przynajmniej duchowego spożywania Eucharystii².

PROBLEM BANALIZACJI EUCHARYSTII

We współczesnym Kościele częsta komunie święta jest zjawiskiem powszechnym. Rośnie odsetek wiernych, którzy nie tylko uczestniczą we Mszy św., ale przyjmują również Pana w sakramentalnej komunii. Socjologowie oceniają to jako zjawisko generalnie pozytywne, jednak równocześnie nierazko dostrzegają, że towarzyszą mu przejawy rutyny, bezmyślności, braku szacunku dla Chrystusa, a niekiedy nawet świętokradzkie przyjmowanie sakramentu. Opisy profanacji Eucharystii i traktowanie jej jako czegoś naturalnego pojawiają się nawet w książ-

odpowiedź Zygmunta Szczęsnego Felińskiego na zagrożenia Kościoła w czasach zaborów (Niepokalanów 2015). Kontakt z autorem: g.bachanek@uksw.edu.pl.

¹ O. Pio kilka lat po przyjęciu święceń kapłańskich został powołany do włoskiej armii i na długi czas pozbawiony możliwości sprawowania Mszy św. oraz przystępowania do komunii. W liście do współbrata 26 sierpnia 1917 roku pisał: „Jestem ogromnie strapiony z jednego powodu: tutaj nie można odprawiać Mszy świętej, ponieważ nie ma wcale kaplicy, a nie dano mi pozwolenia na opuszczenie szpitala. Jaka pustka!” (N. Castello, A. Negrisolo, *Ojciec Pio. Cud Eucharystii, Duchowość i życie eucharystyczne brata z Pietrelciny*, Warszawa 2015, s. 172).

² Por. św. Tomasz z Akwinu, *Summa teologiczna*, III a, q. 80, a. 11.

kach skierowanych do małych dzieci³. Papież Benedykt zdecydowanie ostrzega przed banalizacją Najświętszego Sakramentu.

KOMUNIA DUCHOWA W TRADYCJI KOŚCIOŁA

Nauka o komunii duchowej, jako uczestnictwie w ostatecznej rzeczywistości Eucharystii, rozwinęła się w nawiązaniu do nauczania św. Augustyna, wskazującego, że prawdziwe i pełne uczestnictwo w komunii prowadzi do uczestnictwa w Duchu i zachęcającego, by Ciało i Krew Pana przyjmować na sposób duchowy⁴.

Ojcowie Kościoła, np. Grzegorz z Nyssy czy Jan Chryzostom, wskazywali na głębię sakramentalnej rzeczywistości, która przekracza płaszczyznę ludzkich zmysłów. Św. Hilary z Poitiers († 367) określał spożywanie Ciała Chrystusa w doczesności jako przedsmak życia wiecznego w komunii z Trójjedynym Bogiem. Św. Augustyn († 430) zachęca do duchowego zjednoczenia z Chrystusem: „Po co szykujesz zęby i żołądek? Wierz, a prawdziwie spożyłeś” (*Homilie na Ewangelie św. Jana*, 25,12)⁵.

Naukę o komunii duchowej rozwijali Wilhelm z Saint Thierry († 1148), św. Bernard († 1153), Alger z Liege († 1131) i Grzegorz z Bergamo, który różnił przyjmowanie komunii świętej ustami serca (*ore cordis*) od przyjmowania jej ustami ciała⁶.

Autor klasycznego piętnastowiecznego dzieła literatury ascetycznej zachęca do korzystania z komunii sakramentalnej, nie ulegając zbytniej bojaźni i niepokojom. Wskazuje także na owocność praktyki komunii duchowej, podejmowanej z powodu pokory bądź przy istotnej przeszkodzie w przyjęciu sakramentu: „Gdy zaś słuszne racje stają na przeszkodzie, niech ten ktoś ma zawsze dobrą wolę i pobożną intencję komunikowania i tak nie będzie pozbawiony owocu Sakramentu. Może bowiem jakikolwiek człowiek pobożny każdego dnia i każdej godziny zbawiennie i bez zakazu przystępować do duchowej Komunii Chrystusa”⁷.

Także św. Teresa od Jezusa († 1582) podkreśla owocność komunii duchowej: „Tak czyniąc, odniesiecie dla duszy wielki pożytek. Dziwnie głęboko bowiem przez taką komunie duchową miłość Pana Jezusa do serca wstępuje i ile razy przysposabiamy się do przyjęcia Go, nigdy On nie zaniecha, różnymi sposobami,

³ Por. S. Scherrer, *Mała Nina*, Warszawa 2015.

⁴ Por. M. Blaza, D. Kowalczyk, *Traktat o sakramentach. Dogmatyka*, t. 5, red. E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski, Warszawa 2007, s. 355.

⁵ Por. P.J. Cordes, „Komunia duchowa” uwolniona od patyny wieków, Przemyśl 2015, s. 27–29, 35.

⁶ Por. W. Świerżawski, *Mysterium Christi. Chrystus obecny w liturgii i życie chrześcijańskie*, Kraków 1975, s. 331.

⁷ Tomasz à Kempis, *O naśladowaniu Chrystusa*, ks. IV, rozdz. X, Kraków 2009, s. 375.

dla nas niezrozumiałymi, udzielić nam łask i darów swoich” (*Droga doskonałości*, rozdz. 35)⁸.

Św. Franciszek Salezy († 1622) wzywa do gorliwego przygotowania przyjęcia komunii świętej, które powinno rozpocząć się już wieczorem poprzedniego dnia. Zachęca jednak też, by ten, kto nie może przyjąć komunii sakramentalnej podczas Mszy św., przyjmował ją przynajmniej duchowo gorącym pragnieniem, wzrastając w miłości Bożej⁹.

Św. Alfons Maria Liguori († 1787) wyjaśnia, w jaki sposób możemy przyjmować komunię duchową: „Kiedy się modlisz, kiedy nawiedzasz Najświętszy Sakrament, kiedy bierzesz udział we Mszy Świętej, kiedy kapłan przyjmuje komunię – ty również przyjmuj ją duchowo. Uczyn wtedy akt wiary w obecność Jezusa w Sakramencie, akt miłości i żalu za swoje grzechy oraz akt pragnienia, zapraszając Go do twej duszy. Na koniec dziękuj Mu, jak gdybyś rzeczywiście Go przyjęła” (*Prawdziwa Oblubienica Chrystusowa*, rozdz. 18)¹⁰.

Sobór Trydencki podczas dwudziestej drugiej sesji (17.09.1562) wskazywał na wartość komunii duchowej, ale zaznaczał, że sakramentalne przyjęcie Eucharystii przynosi obfitsze owoce¹¹. Sobór ten podkreśla potrzebę łączenia sakramentalnego i duchowego przyjęcia Eucharystii¹². W nawiązaniu do nauczania Soboru Trydenckiego *Katechizm Rzymski* ostrzega przed niegodnym przyjęciem sakramentu Eucharystii, zachęcając do komunii duchowej, a bardziej jeszcze do komunii sakramentalnej, której towarzyszy jednak właściwe przygotowanie i duchowa

⁸ Teresa od Jezusa, *Dziela*, t. 1, Kraków 1962, s. 765.

⁹ Por. F. Salezy, *Filotea, czyli droga do życia pobożnego*, cz. II, rozdz. 21, Poznań 1859, s. 99.

¹⁰ M. Martin-Prevel, *Komunia pragnienia. Dla tych, którzy podczas Mszy Świętej nie mogą przystępować do Komunii*, Kraków 2009, s. 58. Autor wspomnianej pozycji jest wdowcem, ojcem trojga dzieci, członkiem Wspólnoty Błogosławieństw, pomagającym od strony duchowej małżeństwom przeżywającym kryzysy, a także osobom rozwiedzionym. Por. M. Błaza, *Lekarstwo na banalizację Komunii świętej*, „Przegląd Powszechny” 2009, nr 9, s. 160.

¹¹ „Święty Sobór życzyłby sobie, aby wierni obecni na każdej mszy przyjmowali Komunię nie tylko duchowym pragnieniem, ale także sakramentalnym przyjęciem Eucharystii, a dzięki temu przypadł im obfitszy owoc Najświętszej ofiary [...]” (por. Sobór Trydencki, *Nauka i kanony o Najświętszej ofierze mszy świętej*, w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. 4, red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2005, s. 643.

¹² „Co zaś dotyczy korzystania z tego świętego Sakramentu, Ojcowie nasi słusznie i mądrze rozróżnili trzy sposoby jego przyjmowania. Nauczali bowiem, że niektórzy, jak grzesznicy, przyjmują go tylko sakramentalnie; inni – tylko duchowo, mianowicie ci, którzy przez pragnienie – «żywą wiarą, która działa przez miłość» (Ga 5,6) [...] pożywają ten przedłożony sobie niebieski chleb, odczuwają jego owoc i pożytek. Inni jeszcze przyjmują i sakramentalnie, i duchowo, a są to ci, którzy tak się poprzednio badają i przysposabiają, że do tego Bożego Stołu przystępują «odziani szatą godową» (Mt 22,11 i n.)” (Sobór Trydencki, *Dekret o Najświętszym Sakramencie (1551)*, w: *Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, opr. S. Głowa, I. Bieda, Poznań 1988, s. 403).

postawa¹³. W nauczaniu *Katechizmu Rzymskiego* (1567) widoczne jest ukierunkowanie komunii duchowej ku sakramentalnej.

ŚWIADECTWA PRAKTYKI KOMUNII DUCHOWEJ W POLSCE

W Polsce zwyczaj komunii duchowej znany jest od czasów misji Ottona z Bambergu († 1139) i praktykowany przez licznych świętych, np. Stanisława Kostkę¹⁴.

W XVI wieku do praktyki komunii duchowej zachęcał jezuita Marcin Laterna z Drohobycza († 1598), autor książki do nabożeństwa *Harfa duchowa*¹⁵.

Zygmunt Szczęsny Feliński († 1895) zaprasza, szczególnie siostry zakonne, do komunii duchowej, która jest nie tylko dozwolona, ale i zalecana przez Kościół. Na tej drodze możemy dostąpić łask związanych z sakramentem Eucharystii. Istotne jest jednak staranne przygotowanie do niej oraz intencja szukania chwały Bożej i naszego udoskonalenia, a nie własnej pocięchy¹⁶. Warto badać swoje motywy pragnienia częstej komunii. Czy nie pojawia się tutaj chęć zdobycia dobrej opinii u spowiednika, przełożonych i osób pobożnych, zazdrość wobec innych, poczucie wyróżnienia przez Pana? Czy pragnienie częstej komunii łączy się z adoracją eucharystyczną, pracą wewnętrzną, postawą pokory i współczucia dla innych?¹⁷

Mocno podkreśla Feliński, że komunია duchowa nie jest nikomu zabroniona. Uczestnicząc we Mszy św., winniśmy obudzić w sobie akt żalu doskonałego za popełnione grzechy. Przed przyjęciem komunii przez kapłana w naszym sercu powinno pojawić się gorące pragnienie przyjęcia Pana, a następnie akt ufności, że On rzeczywiście nas nawiedza, oraz miłość i wdzięczność towarzyszące przyjęciu Pana¹⁸.

Biskup Józef Pelczar († 1924) gorąco zachęca do częstej komunii duchowej, powołując się m.in. na doświadczenie św. Teresy z Avila, św. Julianny Falkonieri († 1341), św. Rajmunda, Pauliny Marescy. Dwa naczynia: złote, w którym złożone są komunie sakramentalne, i srebrne, w którym zebrane są komunie duchowe, pokazują wielką duchową wartość także komunii pragnienia. Pelczar uważa jed-

¹³ „Drudzy zaś duchownie tylko Ciało Boże przyjmują, a ci są, którzy pragnieniem i chęcią wystawiony niebieski chleb pożywają, wiarą prawdziwą zapaleni, która przez miłość wszystko sprawuje, z którego używania, jeżeli nie wszystkich, tedy przynajmniej najprzedniejszych pożytków dostępują” (por. *Katechizm Rzymski według uchwały Soboru Trydenckiego dla plebanów ułożony*”, t. 2, Jasło 1866, s. 233).

¹⁴ Por. J. Misiurek, *Komunia duchowa*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 9, Lublin 2002, s. 494.

¹⁵ Por. M. Banaszak, *Historia Kościoła Katolickiego*, t. 3: *Czasy nowożytne 1517–1758*, Warszawa 1989, s. 200.

¹⁶ Por. Z.Sz. Feliński, *Listy ascetyczne pisane z Jarosławia nad Wołgą do Sióstr Rodziny Maryi w Warszawie*, Warszawa 1995, s. 140.

¹⁷ Por. Z.Sz. Feliński, *Konferencje o powołaniu*, Poznań 2001, s. 227–228.

¹⁸ Por. Z.Sz. Feliński, *Konferencje duchowe*, Poznań 2002, s. 405.

nak, że komunię duchową może przyjmować jedynie chrześcijanin w stanie łaski, a więc bez grzechu śmiertelnego¹⁹.

Encyklopedia Nowodworskiego zaznacza, że komunია duchowa (*communio spiritualis*), jako pobożne pragnienie przyjęcia Najświętszego Sakramentu, może być przyjęta tylko w stanie łaski uświęcającej, natomiast nie jest konieczne zachowanie postu. Ponadto może być przyjmowana w dowolnym miejscu i wiele razy w ciągu dnia²⁰.

Zwyczaj bicia w dzwony podczas przeistoczenia stanowi zaproszenie do komunii duchowej skierowane do tych, którzy nie mogli przyjść na Mszę św., np. z powodu opieki nad małymi dziećmi²¹. Otwieranie kościołów, przynajmniej w pewnych porach dnia, ma na celu umożliwienie wiernym nawiedzenia Pana Jezusa obecnego w Najświętszym Sakramencie, a także praktykę komunii duchowej²².

Warto zwrócić uwagę na doświadczenie obecne w jednej ze współczesnych polskich formuł komunii duchowej: „Pragnę Cię przyjmując, Panie, z tą samą czystością, pokorą i pobożnością, z jaką przyjęła Cię Twoja Najświętsza Matka, z duchem i żarliwością świętych. O mój Jezu, wierzę, że jesteś prawdziwie obecny w Najświętszym Sakramencie. Kocham Cię nade wszystko i pragnę posiadać w mej duszy. Skoro nie mogę Cię teraz przyjąć sakramentalnie, przyjdź duchowo do mego serca... Panie Jezu Chryste, Synu Boży, zmiłuj się nade mną grzesznikiem”²³.

NIEKTÓRE WYPOWIEDZI WSPÓŁCZESNEGO MAGISTERIUM KOŚCIOŁA

Na istnienie od wieków w Kościele praktyki komunii duchowej wskazuje papież Jan Paweł II. Zachęca do pielęgnowania w duszy stałego pragnienia sakramentu Eucharystii. Odwołuje się do zaleceń mistrzów życia duchowego, jak np. bizantyjskiego mistyka i pisarza Nicolasa Cabasilasa († 1392) czy św. Teresy od Jezusa († 1582), której słowa przypomina: „Kiedy nie przystępujecie do Komunii i nie uczestniczycie we Mszy św., najbardziej korzystną rzeczą jest praktyka komunii duchowej [...]. Dzięki niej obficie jesteście naznaczeni miłością naszego Pana”²⁴. Dla papieża Polaka jest to rzeczywistość żywa, dobrze znana z osobistego

¹⁹ Por. J. Pelczar, *Życie duchowe, czyli doskonałość chrześcijańska według najcelniejszych mistrzów duchownych*, t. 2, Kraków 1886, s. 330–331.

²⁰ Por. *Encyklopedia kościelna*, t. 10, red. M. Nowodworski, Warszawa 1877, s. 570.

²¹ Por. J. Salij, *Komunia pragnienia*, „W Drodze” 12 (2004), s. 124.

²² Por. W. Zaleski, *Rok kościelny. Święta Pańskie, Matki Bożej, Apostołów, Świętych i Błogosławionych Polskich oraz dni okolicznościowe*, t. 2, Warszawa 1993, s. 53.

²³ <http://marylka57.blogspot.com/2014/01/komunia-duchowa.html>

²⁴ Jan Paweł II, *Encyklika „Ecclesia de Eucharistia”*, p. 34.

doświadczenia: „Przecież Pan Jezus tak często przyjmuje również komunię naszych pragnień: duchową komunię”²⁵.

Kongregacja Nauki Wiary w dokumencie z 1983 roku przypomina chrześcijanom cierpiącym z powodu prześladowań czy braku kapłanów o możliwości otrzymania owoców sakramentu za pośrednictwem pragnienia sakramentu²⁶. W 1994 roku Kongregacja wskazała także na możliwość korzystania z komunii duchowej przez wiernych żyjących stale na sposób małżeński z osobą, z którą nie są złączeni prawowitym małżeństwem²⁷. Do komunii duchowej zachęca instrukcja Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów *Redemptionis sacramentum* (2004)²⁸.

Temat komunii duchowej został podjęty w niektórych wystąpieniach ojców Synodu Biskupów o nowej ewangelizacji. XIII Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów w dniach 7–28 października 2012 roku obradowało pod hasłem: „Nowa ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej”. Prefekt Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów kardynał Canizares zwrócił uwagę, że osoby, które po rozwodzie zawarły nowy związek małżeński, mogą przyjmować Eucharystię w sposób duchowy i w ten sposób uczestniczyć w Eucharystii, choć nie w pełni²⁹.

Prefekt Kongregacji ds. Biskupów, kardynał Marc Oullet, podczas 50. Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego w Dublinie (10–17 czerwca 2012) w homilii na Mszy św. rozpoczynającej kongres zwrócił uwagę na udział we Mszy św. niedzielnej, który jest osobistym spotkaniem ze zmartwychwstałym Panem w Eucharystii. Nawet jeśli nie jesteśmy odpowiednio przygotowani wewnętrznie do przyjęcia komunii świętej, możemy przeżywać komunię duchową. Legat papieski wezwał do większej adoracji i wdzięczności za ten dar miłości, jakim jest Święta Eucharystia³⁰.

W październiku 2014 roku, podczas III Nadzwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów poświęconego rodzinie, przypomniano znaczenie komunii duchowej dla osób będących w nowych związkach³¹. Kardynał Willem Eijk, arcybiskup Utrechtu, wskazał, że w Kościele holenderskim od lat praktykuje się

²⁵ Jan Paweł II, *Przemówienie powitalne na Błoniach w Krakowie*, 10.06.1987, Kraków, p. 6.

²⁶ Por. Kongregacja Nauki Wiary, *Sacerdotium ministeriale*, III, 4, w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966–1994*, Tarnów 1995, s. 206. B. Nadolski błędnie określa ten dokument jako list Jana Pawła II do Konferencji Episkopatów. Por. B. Nadolski, *Komunia duchowa*, „Anamnesis” 10 (2004), nr 39, s. 54.

²⁷ Por. Kongregacja Nauki Wiary, *Annus Internationalis Familiae*, 6, w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966–1994*, Tarnów 1995, s. 412.

²⁸ Por. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Instrukcja „Redemptionis sacramentum”*, p. 135.

²⁹ Por. Kard. Canizares: *rozwidzeni nie są wykluczeni z Eucharystii*, „Wiadomości KAI” 2012, nr 45, s. 28.

³⁰ Por. *50 Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny w Dublinie*, „Wiadomości KAI” 2012, nr 25, s. 3.

³¹ Por. *Synod o rodzinie – pierwszy tydzień*, „Wiadomości KAI” 2014, nr 42, s. 22.

błogosławieństwo dla osób rozwiedzionych. W procesji eucharystycznej wszyscy podchodzą do ołtarza. Osoby rozwiedzione stają ze złożonymi rękami na piersiach, otrzymując zamiast komunii indywidualne błogosławieństwo na wypełnianie swojej misji³². Podczas spotkania ekumenicznego na Litwie widziałem podchodzących w ten sposób do celebransa obecnych na Mszy św. prawosławnych i protestantów. Słyszałem, że podobna praktyka przyjęta jest na Łotwie i w Szwecji.

CZYM JEST KOMUNIA DUCHOWA?

New Catholic Encyclopedia określa zwięźle komunię duchową jako poważne, wyraźne pragnienie otrzymania komunii sakramentalnej i jej owoców, gdy rzeczywiste przyjęcie jest fizycznie niemożliwe lub zabronione przez prawo³³. A. Marchetti widzi w komunii duchowej jedną z praktyk związanych z kultem Eucharystii: „Wielką wartość posiada komunია duchowa, która polega na gorącym pragnieniu Jezusa wyrażonym w prośbie, aby przyszedł do duszy przez łaskę, skoro nie możemy Go przyjąć sakramentalnie”³⁴.

Papież Pius XII obok częstego przyjmowania komunii sakramentalnej zaleca komunię duchową, która nie powinna zastępować, ale prowadzić do komunii sakramentalnej: „[Kościół] życzy sobie w szczególności, aby chrześcijanie, zwłaszcza gdy trudno im przyjąć eucharystyczny pokarm w rzeczy samej, przyjmowali go przynajmniej pragnieniem; mianowicie w ten sposób, by wzbudziwszy żywą wiarę i sercem w czci pokornym oraz całkowicie ufnym wobec woli Boskiego Odkupiciela, zjednoczyli się z Nim najpłomienniejszym jak tylko mogą uczuciem miłości”³⁵. W komunii duchowej istotny jest akt pragnienia przyjęcia komunii sakramentalnej. Powinno być to pragnienie wyraźne, jasno określone. Komunია duchowa zakłada akt wiary w rzeczywistą obecność Chrystusa Pana w sakramencie Eucharystii. Nie jest jednak możliwa tam, gdzie takiej wiary brakuje. W komunii duchowej obecny jest także akt miłości. Bóg, oddając nam całego siebie, uzdalnia nas do miłowania Go, a także kochania bliźnich. Pius XII zwraca uwagę na znaczenie postawy pokory, pozwalającej uznać, że dar, o który prosimy, w żaden sposób nam się nie należy.

Komunია duchowa jest przede wszystkim sposobem działania samego Boga, który szuka człowieka, pragnie obdarzyć go swoją łaską i budzi w jego sercu duchową tęsknotę.

³² Por. *Abp Gądecki: ocalić światło i wolność*, „Wiadomości KAI” 2014, nr 45, s. 6.

³³ Por. *New Catholic Encyclopedia*, red. W.J. McDonald, t. 4, New York 1967, s. 39. Hasło *Geistliche Kommunion* znajduje się także w: *Lexicon für Theologie und Kirche*, red. W. Kasper, t. 4, Freiburg–Basel–Wien 2006, kol. 390.

³⁴ A. Marchetti, *Zarys teologii życia duchowego*, t. 2, Kraków 1996, s. 96.

³⁵ Pius XII, *Encyklika Mediator Dei et hominum. O świętej liturgii*, Warszawa 2010, s. 49.

Może być ponawiana dowolną ilość razy, w dowolnym miejscu i czasie, ale musi być zachowany związek z Eucharystią. Najbardziej odpowiednie jest budzenie w sobie tego pragnienia podczas Mszy św., a szczególnie podczas komunii kapłana. Uprzywilejowanym miejscem przyjmowania komunii duchowej jest też adoracja Chrystusa wystawionego w monstrancji. Wielu chorych budzi w sobie to pragnienie, słuchając Mszy św. radiowej.

Owoce komunii duchowej są tej samej natury, co sakramentalnej. Z zasady pozostają mniejsze, ale może się zdarzyć, że przyjęcie z wielkim zaangażowaniem komunii duchowej przyniesie obfitsze owoce niż w przypadku komunii sakramentalnej. Komunia duchowa działa na zasadzie *ex opere operantis*. Łączy z Jezusem Chrystusem, pomaga w trudach życia, cierpieniu czy chwilach pokus.

Współczesny autor, Stanisław Klimaszewski, odróżnia komunie duchową w sensie ścisłym, czyli komunie osób, które nie mogą praktykować częstej komunii sakramentalnej, od komunii duchowej w sensie szerokim, czyli praktykowanej przez chrześcijan, którzy nawet codziennie przystępują do Stołu Pańskiego, często wracając w ciągu dnia myślą i sercem do Chrystusa, którego przyjęli podczas Mszy św.³⁶. W rozważaniach autora na uwagę zasługuje pokazanie różnorodności doświadczeń, które opisujemy jako komunie duchową. Praktykę komunii duchowej chcą podejmować gorliwi chrześcijanie o dobrze ukształtowanym życiu wewnętrznym, jak też mniej gorliwi, tacy, którzy żyją w łasce uświęcającej, ale także żyjący w stanie grzechu śmiertelnego, ci, którzy regularnie korzystają z sakramentu pokuty, oraz ci, którzy nie mogą otrzymać sakramentalnego rozgrzeszenia. Jak na to wskazują dokumenty Soboru Trydenckiego, komunie duchowa może i powinna towarzyszyć komunii sakramentalnej jako wewnętrzna postawa otwierająca chrześcijanina na bogactwo darów sakramentów, ale także może być aktem człowieka, który z różnych powodów nie przystąpił do sakramentalnej komunii.

DOSTĘP DO OWOCÓW EUCHARYSTII DLA OSÓB, KTÓRE NIE MOGĄ PRZYJAĆ KOMUNII SAKRAMENTALNEJ

Papież Benedykt XVI wskazuje na znaczenie udziału we Mszy św. osób, które nie mogą przystąpić do sakramentalnej komunii. Warto, by podejmowały one praktykę komunii duchowej: „Nawet wtedy, kiedy nie jest możliwe przystąpienie do sakramentalnej Komunii, uczestnictwo we Mszy św. pozostaje konieczne, ważne, znaczące i owocne. W tej sytuacji dobrze jest żywić pragnienie pełnego zjednoczenia z Chrystusem, za pomocą, na przykład, praktyki komunii duchowej, przypomnianej przez Jana Pawła II i polecanej przez świętych mistrzów życia duchowego”³⁷.

³⁶ Por. S. Klimaszewski, *Bóg i wiara w przykładach i anegdotach*, Warszawa 2010, s. 335–337.

³⁷ Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostolska „Sacramentum caritatis”*, p. 55.

Joseph Ratzinger dostrzega różne formy wykluczenia od komunii sakramentalnej. Obok niemożności przyjmowania tego sakramentu w czasie prześladowań czy wskutek braku kapłanów istnieje problem braku interkomunii z chrześcijanami odłączonymi i wreszcie problem osób rozwiedzionych zawierających powtórne związki, czy innych osób niemogących przystępować do komunii. Już w teologii średniowiecza w odniesieniu do osób ekskomunikowanych rozróżniano komunie zewnętrzną i wewnętrzną (Wilhelm z Owernii [† 1249]), płaszczyznę dyscypliny i prawa kościelnego od komunii miłości (św. Bonawentura [† 1274]). Dostrzegano, że przyjęcie tej niemożności przystępowania do komunii w postawie pokory, cierpliwości, znoszenia męki pragnienia może przyczyniać się do duchowego rozwoju człowieka. Z kolei bunt niszczy pozytywny sens ekskomuniki³⁸.

Johann Auer uważa, że komunია duchowa może być przyjęta przez wszystkich uczestników Mszy św., nie tylko będących w stanie łaski i regularnie przyjmujących komunie sakramentalną, ale i tych, którzy znajdują się w stanie grzechu śmiertelnego, ludzi niepewnych, czy znajdujących się w stanie łaski, tych, którzy, ze względu na wykonywany zawód żyją w poważnym i długotrwałym niebezpieczeństwie grzechu, jak wreszcie tych, którzy nie mogą otrzymać rozgrzeszenia w sakramencie pokuty. Dzięki temu także grzesznicy mają możliwość rzeczywistego i owocnego udziału w ofierze Mszy św.³⁹.

Andrzej Santorski wskazuje, że nawet gdy ktoś, ze względu na dyscyplinę kościelną, nie może być dopuszczony do komunii sakramentalnej, to jego pragnienie ma znaczenie wobec Boga i taka komunია pragnienia może stać się dla niego wewnętrznym spotkaniem z Chrystusem i zacerpnieniem pomocy do wypełnienia swoich zadań⁴⁰.

Co do niewidzialnej łaski działającej w ludziach, którzy nie mogą przystępować do sakramentów, Kościół niczego nie rozstrzyga, budzi natomiast nadzieję⁴¹.

Dlaczego Kościół zezwala na tak szerokie korzystanie z komunii duchowej? W jej przypadku bowiem nie mamy do czynienia z niebezpieczeństwem świętokradztwa, fałszowania prawdy sakramentalnych znaków czy publicznego zgorznienia. Ma ona charakter pokornej prośby skierowanej do Chrystusa. Łączy się z pewnym upokorzeniem wobec ludzi. Dotyczy ludzkiego serca, którego głębiej zna tylko Bóg.

³⁸ Por. J. Ratzinger, *Pielgrzymująca wspólnota wiary. Kościół jako komunია*, Kraków 2003, s. 74–76.

³⁹ Por. J. Auer, *Geistige Kommunion. Sinn und Praxis der communio spiritualis und ihre Bedeutung für unsere Zeit*, „Geist und Leben“ 24 (1951), nr 2, s. 123–124.

⁴⁰ Por. A. Santorski, *Teologia małżeństwa wciąż dojrzewa*, „Więź” 1994, nr 12, s. 41–42.

⁴¹ Por. D. Kowalczyk, *Niewidzialna łaska, widzialny znak sakramentalny: w kontekście dyskusji o możliwości dopuszczenia do Komunii świętej osób rozwiedzionych żyjących w związkach niesakramentalnych*, „Christianitas” 2015, nr 59, s. 28.

KOMUNIA DUCHOWA JAKO PRZYGOTOWANIE DO WŁAŚCIWEGO PRZYJĘCIA KOMUNII SAKRAMENTALNEJ

Rozważając tajemnicę Eucharystii, Ratzinger podkreśla, że przystępowanie do komunii jest wydarzeniem osobowym. Przyjmujemy nie jakąś rzecz, ale Osobę Zmartwychwstałego. Stąd komunია sakramentalna musi zawsze być także komunią duchową. Istotne znaczenie przed komunią ma osobiste zwrócenie się do Chrystusa. Po niej potrzebna jest chwila ciszy, w której możemy sam na sam rozmawiać z Panem. Odkrywając na nowo liturgię jako święto wspólnoty, musimy także odkryć, że wspólnota domaga się osoby⁴². Przypomnienie za Soborem Trydenckim o ścisłym związku komunii sakramentalnej i duchowej wskazuje na znaczenie praktyki komunii duchowej w rozwijaniu zdolności do właściwego przyjęcia sakramentu.

WYRAZ TĘSKNOTY ZA PANEM, POKUTY I SOLIDARNOŚCI Z GRZESZNIKAMI

Św. Augustyn w końcu swojego życia zrezygnował z komunii sakramentalnej, by okazać solidarność z publicznymi grzesznikami. Być może już w czasach apostołskich istniał w Wielki Piątek tzw. post duchowy. Chrześcijanie, rezygnując z celebrowania Eucharystii i przyjmowania komunii w tym dniu, pragnęli uczestniczyć w męce Pana, przeżywając smutek Oblubienicy, której odebrano Oblubieńca.

Ratzinger uważa, że powrót w dzisiejszych czasach do takiego duchowego postu, np. w Wielki Piątek, w innych dniach pokuty, czy podczas wielkich uroczystości, uniemożliwiających godne udzielanie sakramentu, mógłby mieć dobre strony, ponieważ stanowiłby wyraz pokuty i możliwe, że przyczyniłby się do głębszego zrozumienia wartości Eucharystii. Ponadto chroniłby przed przyzwyczajeniem i bezmyślnością. I wreszcie pozwoliłby lepiej zrozumieć cierpienie i okazać solidarność osobom, które nie mogą przyjąć sakramentu, a za nim tęsknią⁴³. Wydaje się, iż autor dostrzega, że słuszne zachęty do częstego przyjmowania komunii świętej, do rezygnacji w tej dziedzinie z tendencji jansenistycznych, mogą być rozumiane jako prawo i obowiązek takiego przyjmowania niezależnie od osobistej sytuacji. Postulat Ratzingera w odniesieniu do celebracji Wielkiego Piątku wydaje się w pełni uzasadniony.

⁴² Por. J. Ratzinger, *Teologia liturgii. Sakramentalne podstawy życia chrześcijańskiego* (Opera Omnia, t. 11), Lublin 2012, s. 328.

⁴³ Por. J. Ratzinger, *Pielgrzymująca wspólnota wiary. Kościół jako komunία*, Kraków 2003, s. 76–78.

INNE ZASADNICZE WARTOŚCI KOMUNII DUCHOWEJ

Św. Josemaría Escrivá de Balaguer († 1975) zachęca do komunii duchowej jako zadośćuczynienie za zniewagi, jakich doznaje Chrystus obecny w Eucharystii: „Oby żadnego dnia nie brakło aktu strzelistego: «Jezu, Kocham Cię» i duchowej komunii – przynajmniej – jako zadośćuczynienia za wszystkie zbezczeszczenia i bluźnierstwa, które są Mu zadawane za to, że przebywa z nami”⁴⁴.

Komunia duchowa wiąże się z cierpieniem z powodu nieprzystąpienia do Stołu Pańskiego. Ale równocześnie tęsknota, pragnienie otwiera miejsce dla działania Boga, który przychodzi pocieszać, oświecać, umacniać i wynagradzać⁴⁵.

Osoby rozwiedzione żyjące w małżeństwie cywilnym poprzez swoje owocne uczestnictwo we Mszy św., rozumiejąc niemożność przystąpienia do komunii sakramentalnej i godząc się z tym, świadczą o nierozzerwalności małżeństwa⁴⁶ i służą Kościołowi w ukazaniu wielkości sakramentu małżeństwa.

Przez komunie duchową możemy okazać szacunek dla dyscypliny sakramentalnej Kościołów wschodnich, niepozostających w jedności ze Stolicą Apostolską. Ich przedstawiciele są niekiedy zgorszeni postawą katolików próbujących przystępować do komunii sakramentalnej bez poszanowania dla ich kościelnego ładu.

Komunia duchowa może być przeżywana jako wyraz solidarności z chrześcijanami prześladowanymi za wiarę. Niestety, wielu chrześcijan w Europie patrzy na świat wyłącznie z perspektywy własnego kontynentu. W skądinąd wartościowej pracy M. Martin-Prevel na temat komunii pragnienia nie ma mowy o chrześcijanach prześladowanych. Perspektywa sytego, skupionego na sobie, stosunkowo bezpiecznego Zachodu jest tutaj wyraźnie widoczna.

PRAGNIENIE CZY ZJEDNOCZENIE?

Według Bogusława Nadolskiego komunია duchowa w ścisłym sensie zakłada stan łaski uświęcającej, ponieważ zmierza do realizacji dzieła zbawczego w człowieku. Autor odróżnia przeszkody istniejące poza chrześcijaninem pragnącym komunii sakramentalnej (m.in.: choroba, brak kościoła, brak prezbiterów, prześladowanie) od sytuacji ludzi, których drogi życiowe się poplątały (np. chrześcijanie rozwiedzeni)⁴⁷.

Arcybiskup Stanisław Gądecki na temat komunii duchowej wypowiedział się 14 kwietnia 2015 roku podczas międzynarodowej konferencji na UKSW dotyczącej

⁴⁴ J. Escrivá, *Bruzda*, rozdz. 21, p. 689, Katowice 1997, s. 267.

⁴⁵ Por. W. Gałązka, *Święty Zygmunt Szczęśny Feliński o życiu zakonnym*, Warszawa 2010, s. 73.

⁴⁶ Por. *Sól ziemi. Chrześcijaństwo i Kościół katolicki na przełomie tysiącleci. Z kardynałem Josephem Ratzingerem rozmawia Peter Seewald*, Kraków 2005, s. 178.

⁴⁷ Por. B. Nadolski, *Komunia duchowa*, „Anamnesis” 10 (2004), nr 39, s. 58–59.

zagadnienia: „Co Bóg złączył... Małżeństwo, rodzina i płciowość w kontekście Synodu Biskupów 2014–2015”. Stwierdził, że w tradycji Kościoła komunია duchowa dotyczyła osób, które żyły w stanie łaski, ale z powodu prześladowań, braku kapłanów czy innej fizycznej niemożliwości nie mogły przystępować do komunii świętej. W przypadku serdecznej modlitwy, pełnej tęsknoty, osób rozwiedzionych żyjących w nowych związkach określenie „komunia duchowa” jawi się jako niewłaściwe z formalnego punktu widzenia⁴⁸.

Wydaje się, że wspomniane wypowiedzi zakładają rozróżnienie komunii pragnienia i komunii duchowej, pragnienia Eucharystii, które rodzi się w sercu człowieka, i realizacji tego pragnienia w zjednoczeniu z Panem, pragnienia, które może obudzić się w sercu każdego, i zjednoczenia, które wymaga spełnienia pewnych wewnętrznych warunków, tzn. odrzucenia grzechu. Nie sądzę, żeby wymienieni autorzy chcieli zakazywać komunii pragnienia.

PEWNE NIEBEZPIECZEŃSTWA

Państwo Irena i Jerzy Grzybowscy, głęboko zaangażowani w duszpasterstwo małżeństw, sformułowali cenną uwagę dotyczącą komunii duchowej. Zwrócili uwagę na niebezpieczeństwo traktowania jej w sposób zlaicyzowany, jako formy okazania osobom w powtórnych związkach, że są pełnoprawnymi członkami Kościoła. Krzyżak, jaki w czasie komunii czyni kapłan na czole osoby żyjącej w powtórny związkach, nie jest zastępczą komunią, ale błogosławieństwem. Odpowiedź na pragnienie przyjęcia Jezusa przez tę osobę należy do samego Pana⁴⁹.

Praktyka komunii duchowej, podejmowanej bez konsultacji ze spowiednikiem czy inną osobą z doświadczeniem życia wewnętrznego, może niekiedy grozić pychą czy wewnętrznym zakłamaniem.

W dziewiętnastowiecznej Polsce uważano, że przyjmowanie komunii sakramentalnej częściej niż raz w tygodniu wymaga zgody spowiednika. W dziejach Kościoła były długie okresy bardzo rzadkiego przyjmowania komunii świętej. Stąd nauczanie o komunii duchowej powinno liczyć się z niebezpieczeństwem rezygnacji z częstej komunii świętej i temu niebezpieczeństwu zapobiegać.

Autentyczna pobożność eucharystyczna wyraża się w wielu formach. Podstawową jest udział we Mszy św. i rzetelne przygotowanie się do niej. Wezwani jesteśmy do udziału w komunii świętej. Chrześcijanie pragną przedłużyć spotkanie z Chrystusem obecnym w Eucharystii poprzez adorację. Od wieków istnieje procesja eucharystyczna, szczególnie w uroczystość Bożego Ciała. Wiele wartości

⁴⁸ Por. *Dyskusje wokół synodu wzmocniły zainteresowanie rodziną*, „Wiadomości KAI” 2015, nr 17, s. 9.

⁴⁹ Por. Irena i Jerzy Grzybowscy, *Duszpasterstwo małżeństw – nowe wyzwania*, „Wiadomości KAI” 2015, nr 10, s. 11.

wnosi w życie chrześcijańskie nawiedzenie Najświętszego Sakramentu. Komunia duchowa jest jedną z form tej eucharystycznej pobożności i nie powinna oznaczać rezygnacji z całego jej bogactwa.

WSPÓŁCZESNE PYTANIA

Oczywiście z praktyką komunii duchowej wiążą się pewne problemy teologiczne i pastoralne. Czy powinniśmy zachęcać osoby przyjmujące ją do udziału w procesji komunijnej? Czy nie gubi się w ten sposób autentyzm i bezinteresowność komunii duchowej? Czy i w jaki sposób powinna ta praktyka odbywać się w odniesieniu do osób publicznie odrzucających istotne elementy nauczania Kościoła? W jaki sposób okazać kapłanowi niemożność przyjęcia Eucharystii? Czy podkreślanie wartości komunii duchowej nie zostanie uznane przez niektóre osoby za usprawiedliwienie trwania w grzechu? Czy nie grozi niekiedy lekceważeniem komunii sakramentalnej oraz sakramentalnej spowiedzi? Jaki jest stosunek komunii pragnienia do chrztu pragnienia i do pragnienia innych sakramentów?

Wokół zagadnienia komunii duchowej wyniknął spór dwóch kardynałów. Kardynał Walter Kasper w 2014 roku uznał, że jeśli ktoś nie może być dopuszczony do przyjmowania Eucharystii, jest tym samym niegodny praktykowania komunii duchowej. Kardynał Paul Cordes uważa takie stanowisko za zasadniczy błąd. Prawo kanoniczne nie wypowiada się na temat duchowej kondycji człowieka i stąd pasterze Kościoła nie mają prawa zabronić chrześcijaninowi jego wewnętrznego pragnienia zjednoczenia z Chrystusem⁵⁰.

Zagadnienia te wymagają dalszego badania, ale niewątpliwie praktyka komunii duchowej wydaje się szansą także dla człowieka naszych czasów.

PODSUMOWANIE

Przynajmniej od czasów św. Augustyna spotykamy w Kościele świadectwa praktyki komunii duchowej. Jest ona pragnieniem przyjęcia eucharystycznego pokarmu. Wartość tej praktyki została potwierdzona przez nauczanie Soboru Trydenckiego, mistrzów życia duchowego, wielu papieży. Wydaje się, że odnowa tego zwyczaju może stanowić odpowiedź na problem banalizacji Eucharystii i wyjść naprzeciw duchowym potrzebom osób niemogących przystąpić do komunii sakramentalnej. Może być ona przeżywana jako wyraz tęsknoty za Panem obecnym w Eucharystii, a także jako znak solidarności z grzesznikami.

⁵⁰ Por. P.J. Cordes, „Komunia duchowa” uwolniona od patyny wieków, Przemysł 2015, s. 18–19.

BIBLIOGRAFIA

- Auer J., *Geistige Kommunion. Sinn und Praxis der communio spiritualis und ihre Bedeutung für unsere Zeit*, „Geist und Leben” 24 (1951), nr 2, s. 113–132.
- Banaszak M., *Historia Kościoła Katolickiego*, t. 3: *Czasy nowożytne 1517–1758*, Warszawa 1989.
- Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostolska „Sacramentum caritatis”*, Warszawa 2007.
- Blaża M., Kowalczyk D., *Traktat o sakramentach. Dogmatyka*, t. 5, red. E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski, Warszawa 2007.
- Blaża M., *Lekarstwo na banalizację Komunii świętej*, „Przegląd Powszechny” 2009, nr 9, s. 160–162.
- Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, opr. S. Głowa, I. Bieda, Poznań 1988.
- Castello N., Negrisola A., *Ojciec Pio. Cud Eucharystii, Duchowość i życie eucharystyczne brata z Pietrelciny*, Warszawa 2015.
- Cordes P.J., „Komunia duchowa” uwolniona od patyny wieków, Przemysł 2015.
- Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. 4, red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2005.
- Encyklopedia kościelna*, red. M. Nowodworski, t. 10, Warszawa 1877.
- Escrivá J., *Bruzda*, Katowice 1997.
- Feliński Z.Sz., *Konferencje duchowe*, Poznań 2002.
- Feliński Z.Sz., *Konferencje o powołaniu*, Poznań 2001.
- Feliński Z.Sz., *Listy ascetyczne pisane z Jarosławia nad Wołgą do Sióstr Rodziny Maryi w Warszawie*, Warszawa 1995.
- Gałązka W., *Święty Zygmunt Szczęsny Feliński o życiu zakonnym*, Warszawa 2010.
- Geistliche Kommunion*, w: *Lexicon für Theologie und Kirche*, red. W. Kasper, t. 4, Freiburg–Basel–Wien 2006, kol. 390.
- Grzybowski I.J., *Duszpasterstwo małżeństw – nowe wyzwania*, „Wiadomości KAI” 2015, nr 10, s. 9–11.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Ecclesia de Eucharistia”*, Kraków 2003.
- Jan Paweł II, *Przemówienie powitalne na Błoniach w Krakowie*, 10.06.1987, Kraków.
- Katechizm Rzymski według uchwały Soboru Trydenckiego dla plebanów ułożony*, t. 2, Jasło 1866.
- Klimaszewski S., *Bóg i wiara w przykładach i anegdotach*, Warszawa 2010.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Instrukcja „Redemptionis sacramentum”* (2004).
- Kowalczyk D., *Niewidzialna łaska, widzialny znak sakramentalny: w kontekście dyskusji o możliwości dopuszczenia do Komunii świętej osób rozwiedzionych żyjących w związkach niesakramentalnych. Komunia duchowa*, „Christianitas” 2015, nr 59, s. 23–36.
- Marchetti A., *Zarys teologii życia duchowego*, t. 2, Kraków 1996.
- Martin-Prevel M., *Komunia pragnienia. Dla tych, którzy podczas Mszy Świętej nie mogą przystępować do Komunii*, Kraków 2009.

- Misiurek J., *Komunia duchowa*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 9, Lublin 2002.
- Nadolski B., *Komunia duchowa*, „Anamnesis” 10 (2004), nr 39, s. 53–59.
- New Catholic Encyclopedia*, red W.J. McDonald, t. 74, New York 1967.
- Pelczar J., *Życie duchowe, czyli doskonałość chrześcijańska według najcelniejszych mistrzów duchownych*, t. 2, Kraków 1886.
- Pius XII, *Encyklika „Mediator Dei et hominum”. O świętej liturgii*, Warszawa 2010.
- Ratzinger J., *Pielgrzymująca wspólnota wiary. Kościół jako komunია*, Kraków 2003.
- Ratzinger J., *Teologia liturgii. Sakramentalne podstawy życia chrześcijańskiego* (Opera Omnia, t. 11), Lublin 2012.
- Salęzy F., *Filotea, czyli droga do życia pobożnego*, Poznań 1859.
- Salij J., *Komunia pragnienia*, „W Drodze” 12 (2004), s. 124–128.
- Santorski A., *Teologia małżeństwa wciąż dojrzewa*, „Więź” 1994, nr 12, s. 31–44.
- Scherrer S., *Mała Nina*, Warszawa 2015.
- Sól ziemi. Chrześcijaństwo i Kościół katolicki na przełomie tysiącleci. Z kardynałem Josephem Ratzingerem rozmawia Peter Seewald*, Kraków 2005,
- Świerżawski W., *Mysterium Christi. Chrystus obecny w liturgii i życie chrześcijańskie*, Kraków 1975.
- Teresa od Jezusa, *Dzieła*, t. 1, Kraków 1962.
- Tomasz à Kempis, *O naśladowaniu Chrystusa*, Kraków 2009.
- Tomasz z Akwinu, *Summa teologiczna*, t. 1–34, Londyn 1962–1986.
- W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966–1994*, Tarnów 1995.
- Zaleski W., *Rok kościelny. Święta Pańskie, Matki Bożej, Apostołów, Świętych i Błogosławionych Polskich oraz dni okolicznościowe*, t. 2, Warszawa 1993.

SPIRITUAL COMMUNION.

SOME OF THE RELATED THEOLOGICAL PROBLEMS

Summary

The practice of the Spiritual Communion has existed in the Church at least since the times of Saint Augustine. It is defined as the desire to receive the Eucharist. The value of this practice has been confirmed by the teaching of the Council of Trident, masters of the spiritual life and many popes. It seems that the renewal of this custom can be a response to the problem of the banalisation of the Eucharist and offers a possibility to meet the spiritual needs of the people who cannot take the sacrament of Holy Communion. It can be experienced as a longing for the Lord present in the Eucharist, as well as a sign of solidarity with the sinners.

Keywords: Spiritual Communion, communion of desire, Eucharist, the Saint Communion, Eucharistic devotion

Słowa kluczowe: komunია duchowa, komunია pragnienia, Eucharystia, komunია święta, pobożność eucharystyczna